

тодів утримання птиці, інноваційних досягнень сприятимуть зростанню прибутковості в галузі, а основним організаційними напрямками розвитку птахівництва має стати: поєднання сировинних, переробних і торговельних галузей у єдиному організаційно-технологічному комплексі, що спрямує організаційно-технологічний цикл на зниження собівартості, одержання кінцевого результату — готової до споживання продукції та дозволить кожному сільськогосподарському товаровиробникові брати участь у всіх ланках виробничого циклу — «виробництво → переробка → зберігання → транспортування → торгівля».

Стаття надійшла до редакції 12.06.2009

УДК 631.11:331.526

Г. І. Лукіна

викладач

(Таврійський державний агротехнологічний університет)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ

Стаття досліджує трудові відносини у сільському господарстві України, акцентуючи увагу на зменшенні чисельності зайнятих у даній сфері. Аграрна економічна освіта розглядається автором як засіб розбудови підприємницьких здібностей у жителів сільської місцевості, що створює передумови для диверсифікованого розвитку економіки села

КЛЮЧОВІ СЛОВА: зайнятість, зайнятість сільського населення, трансформація зайнятості, аграрні формування.

KEY WORDS: employment, employment of rural population, transformation of employment, agrarian forming.

В умовах реформування сільського господарства ринок робочої сили в аграрній сфері характеризується перенасиченням пропозиції робочої сили на ринку праці, стрімкими темпами вивільнення робітників із державного сектора виробництва, зростанням невикористаних резервів робочої сили у вигляді явного та прихованого безробіття. Особливо гострими ці проблеми були в середині 90-х років — різке зменшення чисельності зайнятих у державних сільськогосподарських підприємствах, в установах і організаціях, зростання обмеженості працевлаштування. Чисельність працівників державних підприємств продовжує скорочуватися й до-

сі. Причому левова частина вивільнених не змогли працевлаштуватися у жодній із новостворених організаційно-правових форм господарювання. Це зумовило створення значного резерву робочої сили серед працівників аграрної сфери.

Вивільнення працівників з сільського господарства — явище закономірне і прогресивне, що означає еволюційний перехід до більш прибуткових і здебільшого складніших видів трудової діяльності. Цей перехід вже завершується в більшості розвинених країн. Але якщо в економічно розвинених країнах цей процес є результатом органічної розбудови сільськогосподарського виробництва, то в Україні він пов'язаний з реформуванням відносин власності на селі та з незадовільними умовами життя більшості сільськогосподарських працівників.

Окреслені проблеми стали предметом обговорення багатьох вітчизняних учених (С. І. Бандура, Д. П. Богині, Е. М. Лібанової, Л. С. Лісогор, К. І. Якуби [1—5] та ін.) та підґрунтям для подальших наукових пошуків їх розв'язання. Дані офіційної статистики, що використовуються у наукових дослідженнях, не дають вичерпної інформації. Тому метою статті є проведення на матеріалах авторського соціологічного обстеження сільського населення у поєднанні з даними офіційної статистики комплексного дослідження трансформаційних процесів у сфері зайнятості та поєднання видів та форм зайнятості серед селян.

Формою реалізації економічної активності населення є його трудова зайнятість. Особи, зайняті економічною діяльністю, становлять основну частину економічно активного населення. Динаміка та рівень зайнятості сільського населення Запорізької області за 2000—2007 рр. показані в табл. 1.

Таблиця 1

ДИНАМІКА ТА РІВЕНЬ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ за 2000—2007 рр.

Роки	Зайняте населення у віці 15—70 років, тис. осіб	У тому числі:		Рівень зайнятості населення у віці 15—70 років, %	У тому числі:	
		працездатного віку	старше працездатного віку		працездатного віку	старше працездатного віку
2000 р.	193,4	173,7	19,7	57,0	69,2	22,3
2001 р.	207,0	183,1	23,9	61,4	72,7	28,0
2002 р.	215,7	185,5	30,2	64,2	73,2	36,7

Закінчення табл. 1

Роки	Зайняте населення у віці 15—70 років, тис. осіб	У тому числі:		Рівень зайнятості населення у віці 15—70 років, %	У тому числі:	
		працездатного віку	старше працездатного віку		працездатного віку	старше працездатного віку
2003 р.	200,4	173,7	26,7	59,9	68,1	33,7
2004 р.	181,2	152,2	29,0	54,3	59,3	37,7
2005 р.	199,2	164,4	34,8	60,0	64,4	45,3
2006 р.	199,4	166,5	32,9	60,7	65,4	44,3
2007 р.	200,3	167,3	33,0	61,5	66,0	45,6
2007 р. у % до 2000 р.	103,6	96,3	167,5	X	X	X

Джерело: Статистичний збірник «Економічна активність населення Запорізької області за 2007 рік» / Головне управління статистики у Запорізькій області. — Запоріжжя, 2008.

Кількість зайнятого населення віком 15—70 років у сільській місцевості Запорізької області в 2007 році порівняно з 2000 збільшилася на 6,9 тис. осіб або на 3,6 %. Спостерігається поступове його збільшення з 193,4 тис. у 2000 р. до 215,7 тис. осіб у 2002 р. з подальшим зниженням до 181,2 тис. у 2004 р. та зростанням у 2007 р. до 200,3 тис. чол. Наведені в табл. 1 показники свідчать, що підвищення рівня зайнятості сільського населення відбувається, головним чином, за рахунок стабільного зростання зайнятості осіб старше працездатного віку. Динаміка рівня зайнятості осіб працездатного віку протягом 2000—2007 рр. не має чіткої тенденції. Збільшення зайнятості осіб пенсійного віку зумовлене самозайнятістю їх в особистому селянському господарстві.

Дані офіційної статистики обмежуються первинною зайнятістю, що залишає поза увагою «левову частку айсберга» — тіньову зайнятість. Соціологічне обстеження сільського населення Запорізької області виявило поєднання різноманітних форм зайнятості (табл. 2).

Таблиця 2

**ЗАЙНЯТИСТЬ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ
ОБЛАСТІ ЗА ВИДАМИ РОБІТ У 2007 РОЦІ, %
ДО КІЛЬКОСТІ ОПИТАНИХ РЕСПОНДЕНТІВ, N = 536**

Види робіт	Всього	У тому числі	
		офіційно працюють, або мають власну справу	зареєстровані безробітні та визнані за самооцінкою
Робота на одному підприємстві, підприємницька діяльність	39,4	56,5	11,3
Основна (на одному підприємстві) та додаткова (за сумісництвом)	5,3	7,7	1,3
Основна робота та робота в особистому селянському господарстві	18,9	22,3	13,2
Сезонна робота	7,6	3,9	13,8
Разова робота	3,1	1,9	5,0
Робота в особистому селянському господарстві	20,3	3,5	47,8
Робота в особистому селянському господарстві, сезонна робота	2,1	1,5	3,2
Робота в особистому селянському господарстві, разова робота	1,6	0,0	4,4
Основна (на одному підприємстві) та додаткова (за сумісництвом), робота в особистому селянському господарстві	1,0	1,5	0,0
Основна (на одному підприємстві) та додаткова (за сумісництвом), робота в особистому селянському господарстві, сезонна робота	0,7	1,2	0,0
Всього	100	100	100

Джерело: результати соціологічного обстеження, проведеного автором методом анкетного опитування.

Виявлені факти та тенденції мають доволі різноманітний характер і містять у собі як позитивні, так і негативні моменти. Серед опитаних, що мають постійну роботу, або офіційний бізнес, більше половини не займаються паралельно іншими формами за-

робітку. Біля 50 % опитаних комбінує різноманітні форми заробітку задля власної винагороди, що є, по-перше, вимушеним кроком, оскільки рівень заробітної плати у сільській місцевості значно нижчий середнього рівня в економіці країни; по-друге, праця в сільському господарстві, де зайнята основна частина сільського населення, характеризується значним трудовим перевантаженням, що погіршує якість життя сільських мешканців. Кожен п'ятий селянин окрім основної роботи зайнятий в особистому селянському господарстві, де виробляє продукцію не лише для власного споживання, а й на продаж з метою отримання додаткового прибутку. Серед безробітних цією формою зайнятості охоплено майже половина опитаних.

Результати опитування безробітних показали, що 11,3 % їх працювали на одному підприємстві протягом останніх 12 місяців, це можна пояснити тим, що вони звільнилися нещодавно і мають власний, офіційно не зареєстрований бізнес. Таким чином, маємо таку ситуацію, коли особа веде підприємницьку діяльність, ухиляючись від її оподаткування, але реєструється у центрі зайнятості як безробітний, отримуючи при цьому допомогу по безробіттю. Щодо сегментів зайнятості, то за результатами опитування, проведеного автором, отримано такі дані стосовно зайнятості сільського населення: найбільшу частку займають наймані працівники в державному секторі — 38,4 %, у приватному — 23,6 %, понад чверть усіх опитаних (25,4 %) займалися веденням особистого селянського господарства, статус «працедавець» (власник, що використовує найману працю інших) зазначили 4,8 %, «самозайнятий» (індивідуальна трудова діяльність) — 5,7 %.

Зайнятість у сільськогосподарському виробництві є основною сферою прикладання праці населення. В сільському господарстві Запорізької області протягом 2000—2007 рр. працювало 57,4—64,6 % усього зайнятого сільського населення. Спостерігається надто високий рівень залучення економічно активного сільського населення у галузях сільськогосподарського виробництва в поєднанні з низькою ефективністю праці. Найвищий показник був у 2004 р. — 88,5 %. Такий рівень був визначений у результаті уточнення методики щодо критерію оцінки зайнятості населення як 30 робочих годин для осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах з метою ринкової реалізації виробленої продукції. На сьогодні для міського і сільського населення прийнято єдиний критерій віднесення їх до категорії зайнятих — одна відпрацьована година впродовж обстежуваного тижня. Але, маючи такий статус зайнятості, людина не може забезпечити себе усім необ-

хідним і відчувати себе вільним та самостійним у своїх бажаннях. На думку автора, така методика віднесення населення до категорії зайнятих не є достатньо науково обґрунтованою і за своєю суттю призводить до приховування безробіття.

Збільшення частки зайнятого сільського населення у сільськогосподарському виробництві не можна трактувати однозначно позитивно, адже з одного боку ця зайнятість є вимушеною, оскільки під час масового вивільнення працівників з підприємств державної форми власності автоматично скоротилася кількість установ соціальної сфери, що утримувалися цими підприємствами. І, як наслідок, певна кількість працівників були змушені реалізувати свою зайнятість у виробництві сільськогосподарської продукції. Такі тенденції у сфері зайнятості свідчать про низьку соціальну спрямованість розвитку економіки, що відображається у різкому падінні рівня та якості життя селян.

В Запорізькій області частка зайнятого населення у сільському господарстві в загальній кількості зайнятого населення по області у 2007 р. склала 13,5 %, що на 3,1 п.п. менше середнього показника по Україні. Області південно-східного регіону країни характеризуються нерівномірністю цього показника. Найменшою часткою зайнятих у сільському господарстві характеризуються Дніпропетровська (7,7 %), Донецька (8,2 %) області. На рівні Запорізької області є Луганська та Харківська області (12,2 і 12,6 %). Найбільшою часткою характеризується Кіровоградська область, де у сільськогосподарському виробництві зайнято 31,5 % зайнятих в економіці.

Структура статусу зайнятості сільського населення області також зазнала певних змін. Головною особливістю є зміна статусу працюючих за наймом на самозайнятих та безкоштовно працюючих у родині. Поширення самозайнятості хоч і допомагає неконкурентоспроможній частині сільського населення забезпечити собі мінімальний рівень життя, проте приховує в собі чимало негативних рис, серед яких і незадовільні умови праці, і недотримання трудового законодавства щодо тривалості відпрацьованого часу, і відсутність соціальних гарантій для працівника та багато інших. Однак, не зважаючи на велику частку зайнятих у сільському господарстві, абсолютна чисельність їх зменшується. У Запорізькій області протягом 2002—2007 рр. кількість осіб, зайнятих в сільськогосподарському виробництві, скоротилася на 24,4 тис. осіб. Заслужують на увагу трансформаційні зміни зайнятості в аграрній сфері за організаційно-правовими формами господарювання (табл. 3).

Таблиця 3

**РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ СТРУКТУР
В АГРАРНИЙ СФЕРІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 2000—2007 рр.**

Показники	2000 р. *	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. +, – до 2000 р.
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	129432	38924	36447	32918	– 96514
у т.ч. за формами власності, %: державна	66,6	15,1	14,3	7,7	– 58,9
колективна	54,4	—	—	—	—
комунальна	—	0,5	0,5	0,7	+ 0,2**
приватна	8,4	84,4	85,2	91,6	+ 83,2
з неї: відкриті акціонерні товариства	—	7,0	24,9	6,4	– 0,6**
закриті акціонерні товариства	—	1,3	6,3	1,1	– 0,2**
товариства з обмеженою відповідальністю	—	42,0	13,9	41,8	– 0,2**

Джерело: Статистичний бюлетень «Праця в Запорізькій області» за відповідні роки / Головне управління статистики у Запорізькій області.

* Населення і трудові ресурси села: Навчальний посібник / За ред. П. Т. Саблука, М. К. Орлатого. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — С. 122.

** 2007 р. +, – до 2005 р.

Світові тенденції зайнятості в сільському господарстві також мають тенденцію до зменшення. Якщо в 2000 р. у сільському господарстві США було зайнято 1,6 % працездатного населення, то, за деякими оцінками, до 2010 р. очікується скорочення зайнятих у цій галузі до 1,2 %, а до 2020р. — до 1 % зайнятих, які завдяки подальшому зростанню продуктивності праці в цій галузі вироблятимуть 1 % загального обсягу ВВП [6, с. 74]. Зазначені тенденції практично стосуються і всіх країн ЄС. Одним із прикладів є Франція, якщо в 1950—1974 рр. чисельність зайнятих в аграрному секторі економіки країни зменшувалася в розумних межах і скоротилася з 25 до 10 % у 1974 р., то в 1985 р. частка зайнятих у цьому секторі скоротилася до 6,4 %, у 1990 р. — до 5 %, у 1995 р. — до 4 %. Французький учений М. Алле вважає, що для країни є життєво важливим збереження в економічному, соціальному і культурному плані мінімуму, близько 5 % активного населення в сільському господарстві [7, с. 24].

Таким чином, на тлі скорочення зайнятості у сфері матеріального виробництва, особливо зведення до мінімуму зайнятості в

аграрному секторі, збереження обсягів виробництва в Запорізькій області можливе лише на основі підвищення продуктивності праці в цих галузях.

Література

1. Бандур С. І. Трудоресурсна безпека України в контексті глобалізації світової економіки / С. І. Бандур, О. І. Цимбал. — К.: РВПС України НАН України, 2007. — 68 с.
2. Богиня Д. П. Трансформація соціально-трудоких відносин в Україні на етапі формування ринкової економіки / Д. П. Богиня // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — Т. 1. — Хмельницький, 2006. — С. 5—11.
3. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — 491 с.
4. Лісогор Л. С. Формування ринку праці в Україні: Монографія / За ред. Д. П. Богині. — К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. — 296 с.
5. Якуба К. І. Людський фактор у реформуванні аграрної економіки / К. І. Якуба // Економіка України. — 2004. — № 5. — С. 69—75.
6. Василевский Э. Структурные сдвиги, динамика и эффективность роста экономики США до 2020 года / Э. Василевский // Мировая экономика и международные отношения. — 2006. — № 9. — С. 70—76.
7. Алле М. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. — М. Алле. — М.: Теис, 2003. — 314 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2009

УДК [631.16:658.155]:633.11.002.2

С. О. Лось
аспірант

(Харківський національний аграрний
університет ім. В. В. Докучаєва)

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ)

Проаналізовано ефективність різних технологій виробництва продукції рослинництва (на прикладі озимої пшениці). Запропоновано використовувати адаптивну технологію вирощування озимини, що забезпечує найнижчий рівень собівартості одиниці продукції та найвищий рівень її рентабельності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ресурси, технології, витрати, собівартість, ресурсозбереження.

KEY WORDS: resources, technologies, costs, the cost price, preservation of resources.